

6к

12к

Мамин-Гібірак.

КӨҖЫД ЈУДОР КЕРКА.

(Зимовье на Студеной).

Роз выльыс пёсёдіс І. Ё. Чістальов.

1924 во.

Көмі ыга лезан ін.

Сыктывдін кар.

465

Зырлит № 19. Тираж 1000 экз. г. Устьс. Тип. Обкома РКП.

Көзүд-жүдөр керка.

Біт Мамін-Сібіраклөн.

Пөрыг Јелег вевттыгөма важ парка шожөн, кујлө пач бердас вылыс жожин. Гор-ө воҗ-нын, сижө оз төд, ни төдны оз вермы. Јүгдө горөн, а јенежыс төрытган-нын гудыртчөма кымөрјасөн. Четчыны дыш: өткө, керкаыс көзүд; мөдкө, Јелеглөн кымынкө лун-нын вiгө коскыс да кокыс. Уҗны оз-жө уҗы, сесга со кујлө, медтыкө пөраыс колө-а. Кытчө сылы термагныс? Сағмөдiс сижөс Мизгыр наҗөнiкөн өзөсө гыжјасөмөн вөзјыгiг. Мизгыр һеыжыд јөгра сера пон, во дас-нын олө тајө җимовкаас.

— Ме теныд, Мизгыр!..—брөщытө Јелег, ачыс јурсө сујө парка улө. Гыжјаслы-тыкө менам...

Пон һедыр-кежлө дугдылис кокөн өзөсө шаркөд-чөмыс, сесга друг кутiс омлавыны һужјөдлөмөн да нораа.

— Мед тенө көјинјас сојасны!..—вiдчiс Јелег кы-пөдчiг-моз.

Бiтөг мунiс сижө өзөс дорө, вогтiс, гөгөрвоiс мыјла коскыс вiгө, мыјла пон вурзалө. Мыј вөли ты-далө вогса өзөсөд, ставыс лымјөн сајалөма. Адзө, бытөө жежыд ловја тыв өшјөма гудыр кымөрјасган муөҗыс. Небыд лымторјас бергалiг-тырјi лебалөны. Керкаас вөли пемыд. Лым-пыр тыдалө пiла пiн-код вөр јыв ју сајыс, тыдалө пемыд јуыс, вадор iзја һөрыс. Прөсуж пон пукалө вогса өзөс воҗын, сещөм гөгөрвоан гiнмөн вiҗөдө көҗајиныс вылө.

— Но, сiҗкө-һө, пом!.. шујс Јелег пон гiнјас ју-алөм вылө.—Һинөмтор, воко, он кер... Ештiс!..

Пон лөгһитiс бөжнас, сесга һикөстiс мелиа зев, кыҗi һиксылө көҗајинлы өтнаслы сөмын.

— Но, ештіс. Мыҗ-ға керан, Мізгыр?.. Колы-тај мiјан шоныд гожомным. Оні сесға водам ас гуаным...

Тајо кывјас бөрын Мізгыр четчыштіс да көҗајин-гыс воҗжык воіс керка пыщкас.

— Он раҗејт төвтө?—сорнітө пөрыс понкөд важ із пачсө ломтіг-моз.—Гөлөм вылад оз во?..

Пач ломтіг-кості југдіс. Гудыр төвға асыв зев дышініка ботчіс, бытө шондіислы сөкыд југөдныс. Керка пыщкын муртса тыдыштө стеныс стенөҗ, өдва төдчө вылыс жоҗыс. Сіјөс течөма сөкыд плакајасыс. Керкаын өті өшің, җынвыја қоңтөма чері гаҗҗөн, муртса југыдсө леҗыштө.

Мізгыр пукалө порогдорын, віҗөдө көҗајин бөр-гаыс, легһитлө бөҗнас.—Понјыд-тај дөзмылө-жө өті пөлөссыд,—Мізгыр бара һикөстіс.

— Реҗыд, ен термағ,—шуө сылы Јеҗег, ачыс сужө біө ва тыра чугун пөрт.—Ештан.

Мізгыр водіс, пунктіс јог ныра јурсө воҗ кокјас вылас, көҗајин вывгыс гінсө оз леҗлы. Јеҗег плавгіс ас вылас киггөм дукөссө. Пон һикөд пырыс увтышт-іс да шыбытчіс өҗөслаң.

— Міга, мыјкө менам којмөд лун-һин коскөј вігө,—вісталө Јеҗег понлы муніг-мозыс.—Вөлөма-кө лок поводҗа воҗын. Віҗөд кыҗі лымјыс шлапкө...

Өті војөн гөгөр қоңнас веҗсөма: вөр бытө ма-тыгтчөма, јуыс векһавмөма. Кымөрјас кысөоны зев улыті, му бердтіыс, һеуна оз крукагавны коз-пу да һыв-пу јывјасө. Віҗөдантор зев гаҗтөм: һебыд лым-торјас шытөг бергалөны, усалөны кулөм му вылө.

— Реҗыд вөлајас локтасны,—вісталө морт понлы: —вајасны мiјанлы һаң, сов, порок... Керканым-тај со Мізгыр киггыны кутіс-а...

Арга лун жеңыд. Јеҗег лунтыр бергаліс керка гөгөрыс, лөсөдаліс, қоңталіс өтілаті да мөдлаті, бурі-һика җебгыны төв кеҗлө. Өтілаын һищыс петөма кер костыс, мөдлаын кер сігмөма, којмөдлаын пельөсыс җікөҗ киггыны кутөма. Важөн-һин ескөҗ колө выл керка сувтөдны-да, өтнадөн һинөм он вермы керныс.

— Кызкө гашкө төлыс колө,—горнитө Јелег чер-
өн стенас ташкөдиг-моз.—Енлы, вөлајас локтасны
да сек...

Лым угөм став думсө Јелеглыг бергөдис вөлајас
вылө, көдјас ветлывлөны туј пукгөм-мыгті, јујас кутөм
бөрын.

Јөзөс Јелег адзывлө өтчыд во пын. Вөлі мыј-јы-
лыг думыштны. Мізгыр лөгыда гөгөрвоө быд кыв
көжајиныслыг. Мыјөн кыліс „вөлајас“, пырыг-пыр віз-
өдліс ју катыдас да һімкофыг һікөстис, бытө көсјө
віставны, со-пө кыгаһ локтасны вөлајасыд, һөрыс
сајгаһ.

Керка зөһталөм-мыгті, Јелег пукгис керпом вылө
өшінулас да думыштчис. Пон пукгис кок бердас, пук-
тіс прөсуж јурсө Јелеглы пізөс вылас Мыј-јылыг ду-
мајтө пөрыг морт? Мед воzza лым угөм бөрын сылы
һімкоф лолө, мөд-ногөн—сек-жө гажтөм сіјөс бөстлө:
лым угөм вадөдө сылы төдвылас. казтывлө важсө,
кольөмсө есіјө гөрајас сајас, кытыгаһ візувтө Көзыд
ју. Сені сылөн вөлі аслас керка, аслас котыр, рөд-
вуж. Өні һекөд һекөн абу. Быдөн кулөмаөс Өтнасөн
колі. Сегга со кытчө вегкалі нем помсө кольлавны:
кулө да һекөдлы вегіг өінсө тупкыны лөө. Ок, сөкыд
өткөн пөрыг-дырјі! Сегга, гөгөр вөр, немөвөјөа лөһ.
Һекөдкөд кыв шуны. Өті-һін і колөма олан гажыс—
пон. Јона-жө сіјөс радејтө Јелег!.. Сещөма јөз мөда-
-мөдсө оз радејтны. Сы помын Јелеглөн став олөмыс.
Понјыс-өд радејтө-жө сы-пыфди асө. Ез-һін өтчыд
кыјөігөн Мізгыр асгыс ловсө кутлы пуктыны көжајин-
ыс-вөсна, кыкыс-һін ош шамравліс сіјөс вывті пов-
төмысла.

— Пөрысмыны-өд кутін те, Мізгыр,—шулывлө
Јелег понлы мышкусө малаліг-тырјі.—Коскыд вегкыд
лоі, көјінлөн-коф. Піңјасыд ныжмөмаөс, өінјасыд гу-
дырөг. Ок, старік, сојасны тенө төвнас көјінјас!..
Кад-һін, тыдалө, теа-меалы кувны...

Пон кулөмыс оз пыкы. Сіјө сөмын јонжыка
жмітчө став тушанас көжајин бердас да нора-пырыг

лапјодлө гинјаснас. Јелес пукалө да пыр виқоддө пем-
дөдөм ју вылө, гөд вөр вылө, коді кысгө уна го верст
војвыв, көзыд морөлань, виқоддө муртса тыдыштан гөра-
јас вылө, Көзыд ју јывлаңө, виқоддө оз вөрзыв, думажтө
асгыс пөрыг думјассө.

Көзыд ју кутіс. Гөраыг візувтан ва көзыдла дыр
оз кынмы, сесга уна вогсов ін ју вылын, кыті клуч-
јас петөны. Öнi старік заптө чері, кынтө гөлаөс-моз.
Почө-на ескө јона кыјны да вөлајасыд регыд лок-
тасны.

— Регыд, Мізгыр, сојан мiјанлы воас.

Нань Јелеслөн бырі кынмавлытөзыс-на. Öнi нань
пөжалө ізөм кос чері сорөн гудралөм пызыг. Куш
чері-јаж вылын овны оз поч: лун кујим-нөльөн сещөма
уман, вомад он богт. Јөгра-јаран сојоны куш чері-јаж-
тө, најө велалөмаөг-нын. Роч мортлы на-моз оз поч,
сіјө нань велалөма.

Вөлајас воисны зик төдтөг, војын. Јелес самөј узө
вөлі. Сафмис доф зуртөм шыас. Вөлајас өшиңулас-нын
вөлјны. Кодкө горөдіс:

— Еј, пөлө, ловја абу те? Лез гөстјастө. Важөн
ег адзыглөј.

Јелес мед јона чујмис Мізгырыс вылө, ез кыв
сіјө дона гөстјаслыг воөмсө-да. Војдөр вөлајасөс
вөлі кылө верст кык сажыг, öнi ез кывлы. Весіг ез
четчышт ывлавылө вөвјасөс увтыштны. Сы-пыфди
јанчiмөн-сорөн пыріс лабіч улө да весіг ез шыас.

— Мізгыр, мыјнө текөд лоі? Јөјмін али мыј те? —
— чујмөма Јелес. — Вөлајасөс узин, абу јанчiм!

Пон петіс лабічулыг, нулыштіс көзәјиныслыг,
кісө, сесга бара зөбгис. Сіјө ачыс гөгөрвоө мыжсө.

— Ок, пөрыгмөмыд-тај, нырыстөммөмыд-тај, — шуіс
старік жугыла-пырыг. — Сесга шујга пельнад омөла
кылаң-іј.

Груза-доффа вөла ветымын кымын вөлі. Щердын-
са купечјас Печөраө мөдөдөны туж пукгөм-мыгтi нань,
сов, уна пөлөс сојантор, чері кыјан көлуј; сегань пет-
көдөны чері. Колө вөлі налы термагны, уфитөдчыны

богтны Печёраса чері јöзыг војдөр, черіыс-öd dona—
—гөмга.

Вөлајаслы колө вөлі воодчыны бөрөвоғ кык веж-
онөн. Туј омөл. Сы-понда коллыгысјаслы узынсо
сурлывлө сөмын вөвјас шотчиг-кості. Торја-нын тер-
масөны бөр петігас, сек веіг оз-коғ улыны. Туј вө-
лөкөд гөкыд, медга гөраөг інјасті. Мукөдлатыс сіјө
ізја. доғјас көрттөмөг. Јујас куға сарөга да рыөг.
Уна-нын сетчө вөв кулі. Коллыгысјаслы вывті-нын гөк-
ыд: жужыд чојјасөд доғјас колө кыскыны ас выланыс,
колө лептыны доғјас ваыг да гуранјасыг. Колваса
колыгысјас сөмын кутчигөны сещөм гөкыд ужө: вөтлө
најөс Печөраөғ курыд гөльуныс.

Көзыд-ју дор керкаын вөлајас шотчөны дыр: кык
час-пығді вөвјасөс тан вердөны зонь нөлөс. Керкасө
Јелег воғвыв ломтіс. Коллыгысјас соөдісны вөвјасөс,
водалісны вылыс жојас да чорыда унмовісны. Оз
уғ өтнас том прікашщік. Сіјө мед воғзаыг на мунө
Печөраө. Пукалөны Јелегкөд керкаын, горнітөны:

— Абу гажтөм теныд, пөлө, вөрад овны? Он
пов?

— Мыјыг повнысө? Велалөма-нын міјан. Вөрын
быдмылім.

— Кығ-нө он пов: өтнадөн, вөрын.

— Ме абу өтнам, со кычі ем. Кыкөн-і колълалам
пөрасө. Төвјасын көјінјас воывлөны. Кычі меным
вісталө гөстјаслыг локтөмсө. Кылө. Гуг-öd: ачыс ма-
тыгтө көјінјастө. Најө угкөдчасны сы-бөрсә, ме најөс
пішщальөн. Прөсуж пон, сөмын-тај оз горніт морт
моз-а. Ме сыкөд пыр горніта, мед ескө морт горныс
оз вун.

— Мыјла-нө кычыд лабічулад кујлө? Вігө
алі мыј?

— Јанзімысла. Вөлајастө ез кывлы-да. Пөрыг-
мөма... Кыкыг-нын менө ошкыг дорјыліс: ошкыд ме
вылө, а кычыд сіјөс і сувтөдас. Војдөр ме, том-дырјі,
шы кежыг ветлывлі ош вылад. Сегса өтчыд сіјө менө

малалыштіс да пыр-нын пішщалөн пөрөдны вічөда.
Кужтөгыд сіјөс он богт: вежөра звер.

Төвнад көнкө пөраыд куз керкаад пукавныд?

— Велалөма-нын... Сөмын-таж пражникјасад гаж-
төмжык овлө-а. Бур јөз вічкоын сылом кывзөны, а
меным көјинјас өбөднатө сылоны. Ачым јен воэө өіс
пеша, вічко сыланкывјас сыла... Вег гінваөн кев-
мыга.

Шаң кущөм прікашщікыс, том, быдтор колө төд-
ны сылы. Јелег рад ловја мортыдлы, јона віставлө
аслас вөрын өткөн олөм-јылыг.

— Менам тулысын сарічыг пөткајас локтігөн
пражнік овлө. Кымөр-моз најө лебөны. Көчыд-ју вылө
сіјө бытө вољсалөма. Быдсама пөлөс пөткаыс: утка-
јас, зоэөгјас, вадор кајјас, каљајас, гөгөрајас. Петан
керкасыд кыа југыдөн—зыкыд Көчыд-ју кузаыс. Са-
річө лебалыг пөткаыг шаң некущөм пемөс абу, вег-
кыда јен пөтка... Уна сурс верст лебас, музас ферт,
щыгјалас, сөгга і нымкофасө олан іныслы. Локтіс,
щөјтчыштіс лун-мөд, сөгга і поздысны... Ме ветлөдла,
німкофаса гөстјасөн... Сөмын өті тор меным оз тыр-
мы, бур мортөј. Кымынөд во-нын кора коллысыгјас-
лыг, ваяөј, міса, меным петук... Төвнад војасыд куз-
өд, помыс абу, петукуыд егкө і вігталіс сөр-ө, воэ-нын
кадыс.

— Мөдыг мунігөн ме тед ваја медса гора гөлөс-
асө; факөн-моз кутас чарзыны.

— Вот егкө бур те вөчін меным. Кујимнад егкө
мі кущөма овмөдчім! Гажтөм төвнад, кор лөн, бытө
кулөма гөгөр. Сек егкө петукуыд гажөдыштіс міјанөс.
Абу-өд петукуыд сещөм-тащөм пөтка: часітө вістав-
лыгыд абу сы-кынчі. Абу ковтөм вылө петуктө лөг-
өдөма.

Прікашщіклөн ным вөлі Лөгонт. Сіјө колјс пөрыс
Јелеглы пыз, сов, выль дөрөм. Печөрасыс петігөн бара
вајис көзін.

— Ме теныд, пөлө, часі вајі,—гажа-пырыг шуіс
сіјө петук тыра мешөк сетіг-моз.

— Но, бур-жө те морт. Аьтө-жө теныд! Ог куж кызј і пасытчыны. Быд бурсө теd өia! Көнкө ічмонь-пу-нын тенад ем? Куз нем да бур шуд тiјанлы!

— Ем сещөм мыж, пөльө,—гажа-пырыс шуө Лъгонт чiткыла јурсiнас пыркнiтөмөн.—Но, колтчы сесга зоньвiзаөн!

Мунисны вөлајас мөдарө, колтчiс Јелес петукөн. Нiмкофыд мыјда! Петук уна пөлөс гера, сорс гөрр, ветлөдлө жож куза, быд тыв југјалө. Војнас кыз чар-өстас... садман-кө-а. Быд асывоз сорнiтө Јелес аслас петуккөд, Мiзгыр најос кывзө.

— Вежыд петө, старiк?—елтө Јелес понјөс.—Увтчыны сөмын те кужан... Петук-моз вај былышт!..

Отчыд Јелес казалис, мыјкө жугласө быттө Мiзгырыс, довјалө јурсө өшөдөмөн...—Вiгөдчө-кө понјөј-а? Кольлыөысјасыд, тыдалө, вомзалисны.

— Мiзгырушко, мыј-нө текөд лоi? Кытi-нө тенад вiгө?

Кујлө Мiзгыр лабiч улын, пунктөма јурсө кокјас костас, сiнјассө лапјөдлө.

Повзiс Јелес: төдтөг воiс шогыд. Мiзгыр пыр кујлө, оз гој, оз ју, оз весiг увтыштлы.

— Коњөрөј Мiзгырөј...

Лъгнiтiс бөжсө Мiзгыр, кысөiс көзajiн дiнас, нулыштiс кiсө, назөнiкөн нiкөстiс...

Ветлөдлө төв Көзид-ју куза, течалө жужыд толајас, вурзалө вөрын щыг көјiн-моз. Керкаыс Јелеслөн зiкөз тырөма лымјөн. Муртса струбаыс тыдыштө, сес лөз щын петыштө...

Кык вежон-нын таз лөкалө. Оз петавлы керкагыс Јелес, пыр пукалө вiсан пон дiнас. Мiзгыр кујлө, муртса лолалө. Тыдалө сылөн помыс.

— Вердыг-гажөдыгөј менам...—бөрдө Јелес, шыл-өдө (малалө) понсө.—Коњөрөј менам... Кытi-нө тенад вiгө?

Оз весiг шыаглы Мiзгыр. Вајон-нын төдө сiјө асыыс кулөмсө-да, оз і шыаг... Бөрдө-шоггө Јелес, от-

савны оз вермы: кулөмыг лекарство абу. Ок, кушом ыжыд шог воис. Мизгыркөд щощ быри мед бөрја олан гажыс Јелеслөн, сегда сылы нинөм-нин ез коль кулөм-кынзї. Коди сегда урсө кутас увтны, коди чукчїтө индас, коди көртө тужалас? Овгїс Мизгыртөгүд; шыгла лоө кувны.

Ывлаын шуҗлалө төв. Јелес каҗтывлө Мизгыркөд олөмсө, кыжөмсө. Мыј сегда керан понтөгүд?

Сен-жө і көјинјас... Төдөмаөг, тыдалө, шогтө, локтөмаөг керка-дорө да вурзалөны. Војбыд сїз вурзалісны, гөлөм гудрөдлісны. Нөкодлы-нин өні повзөдны најөс, увтыштны лїбө матыстны лыјмөн... Угї төдвылас Јелезлы гутөм ошкөд паныдабөм. Муртса-өд сїјө сек Јелезтө ез вој. Сецөм ошјас аргањыс оз пырны гуаныс, ветлөдлөны вөрөд. Сїјө мед лок звер. Сецөм ош велалі воливлыны Јелес керка дорө: кылө Јелезлыг прөмыссө. Быд вој локтө. Кыкыг керка вылас кајліс да лымсө кокјаснас гыжјавліс. Сегда нещыштіс јөз олан вежөсгыс өжөссө да нуис черї чукөр. Скөрміс Јелез, зарадїтіс пішщальсө өтка пулабн да петіс Мизгыркөд керкагыс. Ош Јелес вылө векыда угкөдчїс да җерт ескө лыјтөҗыс на сїјөс чажвартіс, ез-кө мезды Мизгыр. Щапкыгїс сїјө ошлы бөрас да пуккөдїс сїјөс. Јелеслөн пула ортсө оз мун... Ещавыг-өмөј Јелесөс понјыс дорјывліс...

Мизгыр кулі Рөштвокөд паныд. Самөј зев көҗыд, трачка кылө быдөн. Војнас Јелес кујлө лабічын, вугралө, друг кодкө бытөбө сїјөс тојыштіс. Четчыштіс, пөлтїс бі, өзтіс сартасө, матыстчїс пон дїнө,—Мизгыр кулөма. Јелес век көҗалї: пон кулөм-мыгты сылы лоө кувны.

— Мизгырушкоөј—бөрәдїс коңөр-Јелес, адҗїс кулөм другсө-да:—мыј-нө ме кута керны тетөг?

Мед Мизгырлыг шојсө көјимјас оз војны, Јелес јөз олан керка жоҗ улас сїјөс гуалїс. Кујим лун кералїс кын мусө, вөчїс гу, җебіс сетчө бур төварышсө.

Колы Јелеслөн өтї петук. Сїјө важ-моз чуксасө быд вој. Саҗмас Јелес, да пыр Мизгыр дум вылас угө.

Сегга лоо шог да фелівө сылы. Горнитыштны некод-код. Ферт егкө петук бур пөтка-да, нинөм-өд сижө оз гөгөрво.

— Ок, Мизгыр, Мизгыр!—быд лун кымыныгкө ышловчылас Јелег, аслас нинөм кias оз ошжы.—Еновта ставсө, муна гортө, Колваө, либө Щердынө!—көсжыгic Јелег.

Лөгөдic лызсө (сijөн том-дыржыс-на вөтлыгic көрјас бөрыс), богтic сојан лун вiтө-квајт-кежлө, прө-титчic Мизгыр гукөд, сегга петic тужө. Петукөс жал колны өтнассө, Јелег щөщ сijөс богтic: пукөдic ноп вылас, нуө. Мунic Јелег из нөрыс дорөз, вiзөдlic аслас олан ин вылас, бөрзic: жал сылы лоi, дыр олан ин, шоныд ин.

— Прөшцај, Мизгыр!..

Гөкыд вөли тујыс Јелег керкаган Колваөз. Војдөр лоi мунны лызөн Көзид-ју куза. Сети егкө конид вөли, сегга гөрајас воисны да Јелег ебөс вывгыс угi. Војдөр вөли көр-моз котралө гөрајасөд, өни кыз верст мунic дај сувтic. Вод-көт да кувтыс... Кодјic лымјө гу жужыджыка, вољсалic лыс, бiасic, сојыштic, водic шөјтчыштны. Петуксө вевтic нопнас. Муз вывгыд регыд унмовгic. Дырө Јелеглөн узгөма, оз төд, сафмic петук горзөм шыө.

„Көјинјас“... вужөртic сылөн јурас. Көсјө Јелег четчыны, оз вермы, бытөө кодкө сijөс гезјөн көрталөма. Вегic гинсө оз вермы вогтыны. Бара горөдic петук, сегга лөныс: сijөс, нопнас щөщ, пышјөдic гуыг көјин: Көсјө четчыны Јелег, јона зев выныштчө,—друкылө төдса увтчөм: бытөө көнкө му пышкын увтыштic Мизгыр. „Сijө-ij ем... Пыр өтарө матыстчө... Сijө, буракө... тујалөмөн локтө. То зик-нын матын, гу дорас-нын“. Вогтic гинсө Јелег, адзө—Мизгыр-ij ем. Сыкөд щөщ Јөгра, важ көзajиныс понјыслөн.

— Те-нө тани, Пөльө?—јуалө Јөгра, ачыс сералө.—Ме локтi тела...

Пөлыштic көзид төв, нещыштic лым шмакјас куз козјас, нывјас вылыс да кicтic лымсө Јелег шөј вылө.. Асывнас сijө гулөн вегic тујыс ез кол.

10 коп.